

УДК 33.332

Ковальська Л. Л., д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

АГРАРНА СФЕРА ВОЛИНИ: ОЦІНКА ТА УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті розглянуто проблеми розвитку аграрної сфери Волинської області. Досліджено особливості сільського господарства Волинської області. Проведено оцінку обсягам сільського господарства регіону. Запропоновано напрями удосконалення регіонального менеджменту аграрної сфери.

Ключові слова: аграрна сфера, регіон, сільське господарство, рослинництво, тваринництво, регіональний менеджмент.

Kovalska L.

AGRARIAN SPHERE VOLYNI: EVALUATION AND IMPROVEMENT OF REGIONAL MANAGEMENT

In the article the problems of the agricultural sector in Volyn region. The features of agriculture in Volyn region. An Evaluation of agriculture in the region. Directions improving management of regional agrarian sphere.

Key words: agrarian sector, region, agriculture, crops, livestock, Regional Management.

Ковальская Л. Л.

АГРАРНАЯ СФЕРА ВОЛЫНИ: ОЦЕНКА И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТА

В статье рассмотрены проблемы развития аграрной сферы Волынской области. Исследованы особенности сельского хозяйства Волынской области. Проведена оценка объемам сельского хозяйства региона. Предложены направления совершенствования регионального менеджмента аграрной сферы.

Ключевые слова: аграрная сфера, регион, сельское хозяйство, растениеводство, животноводство, региональный менеджмент.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ефективний розвиток аграрної сфери неможливий без координації та узгодження дій як з боку органів державної влади так і органів регіонального управління. На сьогодні можемо спостерігати падіння обсягів виробництва аграрної сфери регіону, зменшення споживчого попиту на продукцію рослинництва та тваринництва, високі відсоткові ставки за наданими кредитними ресурсами, низький рівень матеріально-технічної бази підприємств аграрного сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання розвитку аграрного сектору економіки розглядали у своїх працях такі науковці як В. Г. Андрійчук, С. І. Кованов, О. А. Луценко, О. Б. Наумов, М. М. Пантелейчук, І. Я. Петренко, І. В. Попович, І. Н. Примишев, О. Ф. Савченко, П. Т. Саблук, В. А. Свободин, В. П. Ситник, Г. С. Тарасенко, Е. В. Червен, Д. В. Шиян та ін. Однак, незважаючи на вагомий вклад у проблематику розвитку аграрної сфери, і досі залишаються невирішеними проблеми розвитку аграрної сфери, її ефективного функціонування на регіональному рівні.

Цілі статті. Вирішення даних проблем вимагає оцінки та на цій основі удосконалення регіонального менеджменту аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналізуючи обсяги виробництва продукції рослинництва в цілому у регіональному аспекті, то зауважимо, що нанівець зведено виробництво такої прибуткової продукції регіонів України як льонарство. Спостерігається зниження урожайності деяких сільськогосподарських культур. Зокрема відбулося різке зниження урожайності зернових культур, ячменю, сої, овочів, однорідних та багаторічних трав. Але поряд із цим зросла урожайність кукурудзи та

зерна, рису, цукрових буряків, картоплі. Загалом, оцінюючи виробничу потужність тваринництва та рослинництва слід відмітити наступне. Найвища виробнича потужність по виробництву продукції тваринництва є у Закарпатській, Івано-Франківській та Львівській області. Високий рівень виробничої потужності продукції тваринництва у даних регіонах України обумовлено сприятливими природнокліматичними умовами для ведення даного виду сільського господарства. Що стосується продукції рослинництва, то найвищим рівень використання виробничої потужності є у Черкаській, Чернівецькій та Харківській областях. Найнижчим він спостерігається у Миколаївській, Хмельницькій областях та Автономній Республіці Крим [1].

Розглядаючи структуру аграрної сфери Волинської області, слід зауважити, що її формують такі підсистеми як сировинна, переробна, споживча та інфраструктурна (соціальна та виробнича інфраструктура). Основу розвитку аграрного сектору економіки регіону складає сільське господарство. Сільськогосподарське виробництво має свою специфіку, яка полягає, насамперед, у тому, що земля виступає і як засіб виробництва, і як предмет праці. Аграрна діяльність залежить від природно-географічних умов території, внаслідок чого існують сезонність господарської діяльності і виробництва продукції [2, с. 62]. Сільськогосподарські угіддя поширені на великій території і займають значно більшу площу, ніж промислові і транспортні об'єкти. Все це дає підстави називати сільське господарство найгеографічнішою галуззю людської діяльності. Це пов'язано з тим, що воно створює передумови у розвитку харчової та легкої галузей промисловості.

Сільськогосподарську діяльність у регіоні провадять більше 900 господарюючих суб'єктів, понад 154 тисяч одноосібних селянських господарств у користуванні яких знаходиться 331,4 тис. га землі. У галузі сільського господарства зайнято 119 тис. осіб. Виробничу діяльність у харчовій і переробній галузі здійснюють більше 100 підприємств, зайнято – 8 тис. працівників або кожен п'ятий, зайнятий у промисловості Волині.

Рівень самозабезпечення населення Волині основними видами сільськогосподарської продукції на споживання у 2013 році становив за такими основними продуктами харчування, як м'ясо та м'ясопродукти – на 191,8%, молоко та молокопродукти – на 185,4%, цукор – на 134,3%, зерно – 519,9%, картопля – на 605,2%, овочі – на 168,2%.

Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції за 2013 року склали 6,3 млрд. грн. (у постійних цінах 2010 року). Забезпечено приріст

продукції на 2,6% до рівня минулого року, в тому числі агроформуваннями – на 6,9%.

В 2014 році в області досягнуто найвищого урожаю зернових і зернобобових культур за весь післявоєнний період – 38,9 ц/га і озимої пшениці 42,8 ц/га. Валовий збір при обмолоті 99% площ (станом на 26.11.2014 року) становить 1058,0 тис. тонн більше ніж у рекордному 1987 році, коли на Волині було зібрано більше млн. тонн зернових і зернобобових культур. Це на 23,4 тис. тонн або на 2,3% більше ніж у рекордному.

За останні роки волинськими культурами стала зернова кукурудза, соя та соняшник. В цьому році кукурудза на зерно займала 24,4 тис. га, соя – 33,1 тис. га і соняшник – 2,4 тис. га.

Спостерігається тенденція до скорочення посівної площі цукрових буряків, які в цьому році посіяно на площі 15,9 тис. га, однак, за рахунок вищої ніж у попередньому році врожайності вдалось уникнути зменшення валового збору цукрових буряків. В 2014 році в області очікується, що буде накопано близько 600 тис. тонн солодких коренів, що на 20 тис. тонн більше ніж у минулому році [3].

Обсяг продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств Волині складав 5,1 млрд. грн, з яких 67,4% вироблено господарствами населення. Приріст виробництва становив 6,8% і спостерігався, як у аграрних підприємствах – на 21,4%, так і господарствах населення – на 0,9%.

Господарства усіх категорій на початок жовтня 2014 року зібрали 893,1 тис. тонн зерна (у початково-оприбуткованій вазі), що на 15,2% більше, ніж 1 жовтня 2013 р., 1046,7 тис. тонн картоплі (на 2,9% більше), 168,4 тис. тонн цукрових буряків (на 51,1% більше), 151,5 тис. тонн овочів (на 0,9% менше). Урожайність зернових та цукрових буряків більша тогорічної на 12,1–12,5%, овочів – на 2,4%, картоплі залишилась на рівні минулого року.

У тваринництві реалізовано на забій 108,7 тис. тонн худоби і птиці, вироблено 374,2 тис. тонн молока та 170,9 млн. шт. яєць. Виробництво м'яса зросло на 15,4%, яєць – на 2,5%, молока – зменшилось на 1,5%.

За розрахунками, на 01.10.2014 року поголів'я усіх видів худоби та птиці становило: великої рогатої худоби – 190,9 тис. голів (на 5,6% менше), у т. ч. корів – 120,0 тис. голів (на 3,4% менше), свиней – 309,3 тис. голів (на 2,2% менше), овець та кіз – 17,0 тис. голів (на 1,2% більше), птиці – 8,3 млн. голів (на 5,5% більше). В господарствах населення утри-

мували 67,7% загальної чисельності великої рогатої худоби, у т. ч. корів – 78,8%, свиней – 79,1%, овець і кіз – 94,1% , птиці всіх видів – 49,7%.

Аграрні підприємства, крім малих, продали власно виробленої продукції на суму 2019,6 млн. грн., що на 573,8 млн. грн., або на 39,7% більше, ніж у 2013 році. Від реалізації тваринницької продукції отримано 1181,9 млн. грн. (на 26,8% більше), рослинницької продукції – 837,7 млн. грн. (на 63,2% більше).

Середні ціни продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками реалізації за січень-вересень 2014 р., порівняно з відповідним періодом 2013 р., зросли на 16,5%.

Слід відмітити, що Волинська область знаходиться в трьох природно-економічних зонах: Поліській, Перехідній і Лісостеповій. Господарства зони Полісся мають найкращі умови для високоінтенсивного м'ясного і м'ясомолочного скотарства, довгунцевого льонарства і картоплярства. Господарства Любешівського, Ратнівського, Старовижівського, Камінь-Каширського та Ковельського районів реально можуть стати крупними товаровиробниками м'яса, яловичини, картоплі, льону-волока. Розвитку цих галузей має підпорядковуватись вся виробнича структура господарств. Для цього необхідне корінне поліпшення природних кормових угідь і створення багаторічних пасовищ, розширення площі посіву зернобобових та зернотвердих культур і багаторічних трав. Це дозволить створити міцну кормову базу для високоінтенсивного скотарства, постійного нарощування яловичини і молока. Його розвиток сприятиме також збільшенню органічних добрив, без яких не може розвиватися картоплярство. Створення в кожному господарстві таких своєрідних фабрик органічних добрив дозволить у сукупності з іншими агротехнічними, гідромеліоративними і агрохімічними заходами постійно підвищувати родючість ґрунтів [4; 5].

Для півночі Волині головним має бути розвиток травосіяння. Зелена революція, яка на заході призвела до екологізації сільськогосподарського виробництва, підвищення родючості ґрунтів і стабільного нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, чекає свого продовження і в нашому Волинському Поліссі. Льонарство, для якого тут найбільш сприятливі умови, має одержати подальший свій розвиток, однак для цього повинна бути підведена необхідна матеріально-технічна база. Лісо-озерно-болотні комплекси повинні слід виділити у заповідні території. Однак, маючи багату природну кормову базу, деякі з них можуть використовуватись для розвитку промислового звірівництва і мисливства.

Перехідна зона, у складі господарств Володимир-Волинського, Турійського, Рожищанського районів, має найкращі умови для м'ясного, м'ясо-молочного скотарства, м'ясного і беконного свинарства, бурякоцукрового виробництва, льонарства і картоплярства. Однак, враховуючи сучасні складні умови і дорогу техніку, господарства зони можуть поглиблювати свою спеціалізацію тільки за одним-двома видами продукції.

Лісостепова зона, у складі господарств Іваничівського, Любашівського, Луцького і Горохівського районів, має сприятливі умови для високоінтенсивного м'ясного, м'ясо-молочного і молочного скотарства, м'ясного і беконного свинарства, бурякоцукрового виробництва і картоплярства. Спеціалізація господарств зони на окремих видах продукції рослинництва і тваринництва дозволить значно збільшити її виробництво, знизити затрати на неї та підвищити доходність і рентабельність господарств [5].

Важливою проблемою розвитку агропромислового комплексу Волині є його екологізація. Надмірне забруднення природного середовища і, насамперед, ґрунтового покриву радіонуклідами, негативні екологічні наслідки великого меліоративного перетворення території (переосушення торфоболотних ґрунтів, розвиток іригаційної ерозії, пониження ґрунтових вод і погіршення водозабезпечення території, дуже великі повені), деградація і виснаження природних ресурсів та інші негативні явища вимагають створення необхідної екологічної інфраструктури АПК та екологізації сільськогосподарського виробництва [5].

Вирішення питань розвитку АПК можливе за умови дотримання принципів розподілу повноважень між центральними та регіональними органами управління:

- забезпечення досягнення цілей розвитку аграрної сфери (підтримка та розвиток тваринництва; розвиток землеробства через стимулювання виробництва зерна жита, створення регіонального страхового запасу продовольчого зерна; нарощування обсягів виробництва продукції харчової та переробної промисловості з високими якісними показниками, що відповідають європейським стандартам; розвиток інфраструктури аграрного ринку; сприяння суб'єктам підприємницької діяльності у розвитку аграрного бізнесу в галузі овочівництва, тваринництва та створення переробних потужностей; підтримка та розвиток особистих селянських господарств);

- трансформація структури управління аграрною сферою економіки регіону внаслідок покращення управлінської діяльності регіональних органів влади;

- орієнтація на попередження виникнення проблем у аграрній сфері, які потребують розв'язання, тобто вибір превентивних заходів та програм має базуватися на наявних проблемах розвитку АПК та передбачати можливість їх виникнення і вчасного усунення;

- безпечність розвитку АПК, тобто забезпечення продовольчої безпеки регіону. Дотримання порогових значень показників продовольчої безпеки регіону є індикатором недопущення кризових явищ в аграрний сектор економіки регіону через забезпечення здатності регіону до стабільного розвитку його економіки, стійкості до протистояння дестабілізуючій дії чинників;

- багатоваріантність, дотримання якого потребує висунення та оцінки не одного рішення, а досить великої кількості альтернатив. Потреба в розробці багатоваріантних пропозицій обумовлюється необхідністю вибору оптимального переліку заходів, що забезпечуються оцінкою кожного запропонованого варіанта з наступним порівнянням наслідків та результату [6, с. 533].

Для вирішення проблем в сфері АПК слід удосконалити регіональний менеджмент аграрної сфери. Процес удосконалення регіонального менеджменту аграрної сфери є довготривалим і складним, що відповідно вимагає реалізації різних завдань, заходів та функцій з боку регіональних органів влади. На регіональному рівні проблемами розвитку аграрної сфери займається Департамент агропромислового розвитку обласної державної адміністрації, який у свою чергу, розробляє відповідні програми розвитку АПК. Так, на Волині розроблено ряд програм розвитку АПК, зокрема Проект комплексної програми розвитку галузі АПК на 2015–2018 роки, Програма підтримки особистих селянських господарств у Волинській області 2012–2016 роки, Програма розвитку тваринництва у Волинській області на 2012–2015 роки, Програма підтримки виробництва зерна озимого жита на 2010–2015 роки, Обласна програма розвитку інфраструктури аграрного ринку області на період до 2015 року та ін. [3].

З метою забезпечення ефективного розвитку аграрної сфери в контексті вищезазначених програм, слід удосконалити регіональний менеджмент аграрного сектору економіки в напрямі структурної перебудови агропромислового комплексу, яку слід спрямовувати на вдосконалення територіальної структури АПК, забезпеченні збалансованого

розвитку усіх його підгалузей, створення нових підприємницьких структур, формування для сільських товаровиробників сприятливого ринкового середовища, ефективне використання аграрно-ресурсного потенціалу території, здійснення природоохоронних, комплексно-меліоративних, середовище-формуючих, реабілітаційних, агротехнічних, організаційно-господарських та інших заходів з розширеного відтворення засобів виробництва.

Висновки. Отже, задля забезпечення перспективного розвитку АПК, регіональний менеджмент аграрної сфери повинен бути спрямований на:

- збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва та тваринництва в об'ємах, що забезпечують продовольчу безпеку області і експортний попит;

- створення умов для підвищення рівня доходів і життя селян, покращення умов праці;

- створення належних умов для ефективної діяльності сільсько-господарських товаровиробників різних форм власності, поліпшення їх матеріально-технічного забезпечення;

- організаційного сприяння процесам об'єднання дрібних виробників у профільні групи для формування однорідних товарних партій сільськогосподарської продукції та спрямування їх на гуртові ринки;

- забезпечення тісних зв'язків харчової промисловості із сільськогосподарськими товаровиробниками, удосконалення міжгалузевих зв'язків, що сприятиме інтенсифікації агропромислового виробництва в рамках замкнутих виробничих циклів;

- надання пріоритетного розвитку тим підгалузям аграрної сфери, що мають значний експортний потенціал;

- нарощення потенціалу м'ясного скотарства, свинарства та птахівництва, сприяння у дальшому розвитку і структуризації особистих селянських господарств;

- збільшення рівня фінансування програм і заходів на підтримку виробництва продукції аграрної сфери, зокрема продукції тваринництва та рослинництва як базису забезпечення продовольчої безпеки країни.

1. Герасимчук З. В. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми нарощення : [монографія] / З. В. Герасимчук, Л. Л. Ковальська. – Луцьк : ЛДТУ, 2003. – 242 с.

2. Павлюк Л. В. Розвиток аграрного техніко-технологічного сервісу: теорія та практика : [монографія] / Л. В. Павлюк, Л. В. Савош. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. – 180 с.
3. Офіційний сайт Департаменту агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://agrovolyyn.com/ program.php](http://agrovolyyn.com/program.php).
4. Саблук П. Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси в трьох томах / П. Т. Саблук. – К. : Інститут аграрної економіки, 2001.
5. Савош Л. В. Зб. наук. пр. «Економічні науки». – Серія «Регіональна економіка». – Випуск 3 (9). – Луцьк : ЛДТУ, 2006. – С. 144–154.
6. Кривовязюк І. В. Підприємство в умовах ринку : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / І. В. Кривовязюк. – Київ : Кондор, 2009. – 840 с.